

A líra és a próza között

Bori Imre

URBÁN JÁNOS: KOLDUSJÁTÉK,
FORUM KÖNYVKIADÓ, NOVI-
SZÁD, 1960.

Ha a líra válságát szeretnénk dokumentálni, egyik bizonyító adatunk lehetne az a jellemzőnek mutatkozó tény, hogy mind több, eddig csak a lírai kifejezés formái között mozgó írónk fordul az epika felé. A kifejezés-váltás természetesen nemcsak „divat” eredménye, hanem felszínre törése azoknak az élményeknek is, amelyek természetüknél fogva nem férnek bele a mai lírára jellemző keretekbe, de amelyek kifejezést keresnek. A múlt században még a lírai költő, ha epikus formát kereső mondanivalóját ki akarta fejezni, bátran nyúlt a vershez, amelynek széles skáláján Vörösmarty époszai, Petőfi életképei és elbeszélő költeményei, Arany balladáái és költői elbeszélései, sőt verses regényei szólaltak meg. De már Ady igen értékes epikus, prózai elbeszélő teremtést hagyott hátra s ez a témák gyö-

keres megváltozását mutatják a formák váltása mellett.

A vers vagy próza dilemmáját, amely szükségszerűen megjelent irodalmunkban is, a költők is mind jobban a próza javára döntik el egyéni alkotó munkájuk keretében. Mintha a költő tiszta típusa veszőfélben lenne: alig van költőnk, aki nem próbálkozott volna meg a nagyobb lélegzetű epikus formák felhasználásával is, és nem egy költőnk van, aki, úgy látszik, végleg lemondott a költészetéről.

Urbán János testes elbeszéléskötete megjelentével kellett a fentiekre gondolnunk, Urbán, akit eddig csak költőként tartottunk számon, három verseskötetével tarsolyában prózaíróként jelentkezett és azóta is szaporodó prózatermése azt mutatja, hogy nála sem a véletlennel, hanem tudatos és mind határozottabb útkereséssel találkozunk.

Első elbeszéléskötetén azonban még a lírikus színeit, magatartását vehetjük észre: legtöbb írása harmadik személyben elmondott (nyilván az epikai hitel és távlat kedvéért) éntörténet. A személyes pecsét, a témához viszonyulás szubjektívítása, a hangulatok részletes

kidolgozása a történet rovására, a lírai elemek olyan hevítését mutatja, hogy joggal tarthatjuk ezeket az írásokat ambícióval a kísérletezés örömeiben elbeszélővé fejlesztett lírai miniatűröknek.

A spontánitás azonban nemcsak a lírai fogantatásra, de az újságíró-munka benyomulására is mutat. Ami epikai Urbán elbeszéléseiben, az legnagyobb részt az újságíró riporter munkájának egy irodalmibb változata. Az írásokon megcsillan az életből kiragadott téma frissesége és ennek folytán a jelenbe rögzített időszerűsége. Tárca-novelláknak szokták az ilyeneket nevezni — nem egészen joggal. S ha Urbán is áldoz ennek a műfajnak, nem azért teszi, mert ezt látja céljának, hanem mert szükségszerűen innen indult ki a próza felé tartó útjában.

Köteje széles skálában mutatja fejlődési ívét: gyűjteménye első ciklusában (*Két part között*) a prózában elmondott lírai versekkel találkozunk, második ciklusát az újságíró tárca-énekei foglalják el (*Zátonyon*), míg a harmadik ciklus írásai (*Találkozások*) állnak legközelebb ahhoz az epikus formához, amit elbeszélésnek szokott tartani a közvélemény.

A lírikus és az elbeszélő találkozása azonban nem hozza szükségszerűen magával a „tárca-novellát”. Ha Urbán kísérleteiben nem is mindig jutott el a törőlmetszett epikához, amelyben a történet valamelyik formája jut előtérbe, mégis értékes tapasztalatok szerzését tette lehetővé: megmutatta az írónak azt az utat, amelyen legközvetlenebbül eljuthat a maga egyéniségének megfelelő kifejezési formáihoz, amely sem a *Fa és víz* oldott líráját, sem a *Zátonyon* című ciklus írásainak szentimentálisbahajló vonalvezetését nem jelenti. Urbán igazi írói egyénisége azokban az elbeszélésekben nyilatkozik meg, amelyben a szemérmes szatíra, a gunyor megcsillanhat; ahol egyénisége, írói magatartása is szóhoz juthat. Ilyeneket találunk a *Találkozások* írásai között. Ezekben az anekdota, amely az ő elbeszéléseinek is behálózza gyökerét, elveszti eredeti jellegét, eltűnik, helyette pedig a mozgalmasabb történet jelenik meg, míg a szatirikus jelleg ezeknek a történeteknek a kis emberi komédiák véletlenjeinek hatását kölcsönzik. Élére áll ilyen elbeszéléseiben a történet és egyszerre mintha a lineáris vonal távlatot és dimenziókat kapna. Gondoljunk a *Valaki elmegy* című írásának következő soraira, amelyben

egyszerre találkozunk egy fonáknak mutatkozó helyzettel („Hiszen valaki elmegy, valakinek az üzemben ez az utolsó napja... Miért is mindez? Hiszen azért hát a taps, hogy elmegy, hogy kiöregedett...”) és egy intim emberi drámával. Ugyanezt látjuk a *Cimborák* nőülési történetében vagy a *Haláleset miatt zárva* mesteremberének történetében, a *Régi történetben*, amikor a csavargók tanítják a hatóság emberét malmozni, vagy a szatirikus elemekben gazdag *Koporsós* históriájában.

Nem véletlenül jelentik éppen ezek a novellák (amelyek már túlmutatnak a tárca-novella keretein és nem őrzik a lírikus és újságíró természet nyomait) a kötet valódi értékeit és legkiegyensúlyozottabbnak Urbán írói egyéniségét. A környezetükben lévő többi írás: *Ünnepi ebéd*, *Találkozás*, *Gyufa sercent*, *A megfagyott füttyszó* egy-egy törése mégjobban kihangsúlyozza, emezek formásságát. Ezekben az író még küzd anyagával, nem tudja kellően megformálni mondanóját, amazokban az író és témája szerencsés találkozásának lehetünk tanúi. Az *ünnepi ebéd*ben a szatirikusnak indult történet elhajlik és tragikus vonásai mellett szentimentális jeleget ölt a befejezéssel, a *Találkozás* két hőst szentimentális színekkel festi meg, a *Gyufa sercent*ben az éjjeli ór története elsikkasztja a mondanivalót, míg *A megfagyott füttyszó* ismét csak az érzélgősség húrján játszik. De ezek is, a megformálás hibássága ellenére, őrzik Urbán egyik írói erényét: valódi anyagának szuverén ismeretét, és a *Találkozások* írásai együttesen azt is mutatják, hogy Urbán nemcsak ismeri a tért, amelyben íróiásával mozoghat, de legtöbb esetben ki is tudja az tölteni.

Urbán köteje érdekes dokumentuma, éppen a fentiek miatt, fejlődésének. Erényeit éppen úgy megcsillantja, mint útkeresését. Egyfelől azt látjuk, hogy Urbán valóban rendelkezik olyan élményekkel, amelyek kifejezésére az elbeszélés formája a legalkalmasabb, de azt is látjuk másfelől, hogy sok buktatón kell átjutnia, hogy maradéktalanul birtokába vegye ezt a formát. Tud atmoszférát idézni, de igen sokszor hangulatok festésében merül ez ki nála; a természetet a lírai költő hevével ecseteli, sokszor túlrajzolva ezek vonásait; az epikai magjelzésen túl sokszor nem tud jutni; tud történetet vezetni, bár gyakran a vonalvezetés kicsúszik a kezéből, legyőzi anyaga. De legtöbb írásában már az igazi prózaíró mozdulatára ismerünk: ez a legnagyobb erénye.